

Truls Lie

Når er et filmløft visjonært?

Mitt håp er at filmmeldingen med "Det nye filminstituttet" gir romslighet nok til solid statlig støtte. Norge kan skape et visjonært større miljø for den kritisk-uavhengige internasjonale dokumentaren. Uten å hemmes av norsk språk, kultur og natur.

Kulturdepartementets Trond Giske har med vårens filmmelding lansert det såkalte "norske filmløftet".¹ Regjeringen foreslår for Stortinget en satsning på flere norske langfilmer, ny organisatorisk sammenslåing, og en flytting av filmarkivet.

Ja, men hvor løfterikt er dette, og hva menes med et løft? Skal vi løftes opp over knærne til våre danske og svenske storebrødre — internasjonalt kjent for en Dreyer von Trier eller Bergmann? Vi som er kulturelt mest kjent for emigrerte nordmenn som Munch og Ibsen? Eller mener kulturdepartementets Einarsson-utvalg at dette er et løfte om at noe stort skal vokse fram, slik et løfte maner til noe visjonært, noe å strekke seg mot? Filmmeldingen lar dette stå skrevet i skriften: "Målene for den norske filmpolitikken skal være visjonære og fremtidsrettede."²

Og "økt aktivitet fører til økt kvalitet" skal vi tro den kvantitetstro meldingen.³ Men dette er en metodisk utfordring. Man støtter nemlig norske langfilmer med gjennomsnittlig 9 millioner kroner hver⁴ — som dessverre fører til mye lavbudsjettets naiv og humrende spillefilm. Målet er hele 25 årlige norske filmer.

Et annet svakt punkt er kravet om norskheten: Meldingens verdisyn ligger i teksten: "Utvikling og bevaring av kultur og identitet forutsetter produksjon av filmer på eget språk."⁵ Det er forståelig for de fem planlagte barne- og ungdomsfilmene. Men er vi i dag ikke mange som føler oss like mye europeiske som norske? En "norsk" filmskapers tankesett og verdier er da noe langt mer enn å lage en norsk film fra Norge. Det er klart vanskelig at målene skal "være visjonære" samtidig med at det settes en slik språklig begrensning. "Hovedmålet er et mangfold basert på norsk språk" og samtidig "anerkjent for høy kvalitet, kunstnerisk dristighet og nyskapning, og som utfordrer og når et stort publikum i Norge og internasjonalt."⁶ Det er nok tvilsomt om man når så langt internasjonalt med svulstig nasjonalisme som at: "Prosjektene må bidra til å fremme norsk kultur, historie og natur."

Kulturdepartementet tenker helst på næringspolitikk. Den norske filmmeldingen bruker faktisk selv ordet *filmindustrien*: "Departementet mener at filmindustrien har utviklet seg positivt de senere årene ... Særlig innen forretningsdrift og markedsføring er det fortsatt et betydelig utviklingspotensial. ... Målet må være at produsentleddet i størst mulig grad skal ha kompetanse innen de forretningsmessige sidene av arbeidet, inklusiv markedsføring og lansering ..."⁷

Når det gjelder filmmeldingens internasjonale anføtelser, ønsker man å støtte internasjonale filmskaperne som vil komme hit til Norge. Utlendinger skal lokkes nordvendt nordover ved å få pengestøtte til 15 prosent av filmkostnader brukt i Norge. Dette grunnes positivt i at utenlandske regissører kan bidra til en "profesjonalisering og internasjonalisering av filmbransjen."⁸ Ja, absolutt. Men likevel. For det første framheves næringspolitisk hva "gjestene" vil kunne legge igjen av penger i Norge. Og at dette kan "fremme Norge som turistmål."

Og hva skal bidra til vårt mangfold? Dessverre er et budsjett avsatt til en "incentiv-ordning" for internasjonale filmskaperne for minimalt. Island som er ordningens forbilde delte i 2004 ut 170 millioner slike incentiv-kroner — de fikk samtidig tilbake 300 millioner i moms og skatt fra produksjonene som ble gjort på Island. Hva gjør Norge? Vi skal knipe knepent fram årlige 10 millioner kroner — forsiktig foreslått som en "prøveordning". Noen vil satse, andre ikke.

Derimot er det i dag interessant å merke seg er et norsk gryende løfterikt miljø for dokumentarregissører og –produsenter som vil noe, og som våger. Folk som gjerne har forlatt sikre jobber i media. Dokumentarister med internasjonale visjoner hinsides norske turistmål og næringspolitikk. Mennesker med en grunnleggende global humanisme og mot til å øve motstand mot grov urettferdighet. Noen eksempler kan nevnes:

Beate Arnestads film *Min datter terroristen* (2006) er en "vond" film fra Sri Lanka. Vi følger på nært hold to unge kvinner i den tamilske geriljaen som snart skal dø — for saken. De orket ikke avmakten og mer ydmykelse fra herjingene til Sri Lankas regjeringshær.⁹ Et nærstudie av en mor som mister sin datter til geriljaen. En guttunge som gråtende ber sin døde far om ikke å gå fra ham. Og geriljajentenes utrykksløse betraktninger over hvor de snart vil gravlegges. Dette er ingen sentimental film, men menneskeskjebner filmet med *direct cinema* — der observasjon av enkeltindivider framstiller samfunnsproblemene. Vi hører aldri en lyd fra regissøren i filmen.

Også Line Halvorsen, tidligere omtalt her i norske LMD, har gjort en lignende dokumentar. I *USA mot Al-Arian* forteller hun via noen få mennesker hvilket undertrykkende og farseaktig kontrollsamfunn USA har blitt.¹⁰ Norske Halvorsen bodde tidligere på Vestbredden, hvor hun også laget *Et steinkast unna* (2003) — der hun via palestinske guttungenes betraktninger om livet sier noe om samfunnsforholdene. Som tydelig demonstreres der hun under portforbudet filmer deres små avmaktsdemonstrasjoner — småstein som kastes på patruljerende israelske stålkledde panservogner.

Erling Borgen er også en norsk drivkraft. Selv om flere av hans dokumentarer (*De fattiges plass, Et lite stykke Norge, Ambassadøren...*), kan virke noe fragmenterte, har de en glødende politisk nerve. Noe man også finner i den norske dokumentaren *Smaken av hund* (2006).

Dokumentarfilmen rekker ut til det følelsesmessige. I blant er den beste kritikken dokumentær.

Å være visjonær betyr å ville noe, øke forståelsen, og gjerne påvirke framtiden. La meg nevne to forbilledlige eksempler fra dokumentarfilmens historie:

På 60-tallet laget den amerikanske filmskaperen Emile de Antonio suggestive montasjer for å illustrere sin egen argumentasjon mot USAs rolle som verdenspoliti og ny imperialistisk supermakt i etterkrigstiden. Han er mest

kjent for *In the Year of the Pig* (1969) — et krast oppgjør med amerikansk Vietnam-politikk. Dokumentaren ga en bred historisk bakgrunn for krigen da den amerikanske Vietnam-satsningen var på det sterkeste. Han benyttet både franske, amerikanske, men også vietnamesiske filmarkiver. Han ble derfor betraktet som amerikansk forræder, og dokumentaren ble hindret offentlig fjernsynsvisning. Men den ble vist rundt på universitetene, og nådde ut til et stort publikum. Filmen ble en av de viktigste påvirkningsfaktorene til den amerikanske anti-krigsbevegelsen. I kjent amerikansk *cinema direct* tradisjon, ga filmen avkall på kommentaren. Argumentasjonen ble skapt gjennom klippingen og redigeringen.

En annen visjonær er den engelske regissøren Peter Watkins — engelskmannen kjent i Norge for å ha laget noe vi selv ikke klarte: filmen *Edvard Munch* (1973).¹¹ Men mer kritisk-politisk er "dokumentaren" fra den tidligere BBC-mannen, kalt *The War Game* (Krigsspillet, 1965) — en slags fjernsynsreportasje fra framtiden. For å illustrere "hva som ville skje etter katastrofen" lager han en film der en atombombe sprenges over en flyplass i Nord-England. Han illustrerer det overlevende samfunnet, der det sosiale limet går i oppløsning — uhyggelige detaljskildringer av forbrente mennesker, blindede, strålingsskadete. Der politiet gjerne henretter folk som stjeler mat. Hans bruk av amatørskuespillere bidro til virkelighetsnære og skremmende trekk fra en mulig situasjon.

Myndighetene la den gang press på BBC slik at filmen ikke ble vist på fjernsyn — de mente det ville kunne skape panikk i befolkningen... Men kinovisning ble tillatt, og den ble en publikumssuksess over hele Europa. Watkins fikk Oscar for beste dokumentarfilm og fortsatte å lage filmer om atomvåpentrukkelsen i mange land (også med intervjuer av folk i Norge).

Hadde han latt seg lokke til Norge av Giskes "incentivprosent" ...?

Burde ikke et rikt land som Norge, overmåtelig ressurssterkt og økonomisk "uavhengig", kunne gripe an der det virkelig gjelder i dag — kritisk-politisk?

Filmmeldingen nevner ordet "dokumentar" 91 ganger, og ordet "langfilm" 71 ganger, så det er tydelig at de ønsker fem årlige dokumentarer som skrevet. Samtidig får vi vite at "Dokumentarfilmer er lite populære både blant kinoene og publikum."¹²

Men det er forskjell på å støtte og å løfte. Det løfterike og visjonære må ta tak, storparten av norsk film kan ikke dreie seg fortsatt om å servere underholdning for våre konsumerende markedstilpassede dessertgenerasjoner.

Ikke misforstå, jeg synes langfilm er viktig, vi skriver mye om det her i avisen. Det kommer selvfølgelig noen virkelig gode filmer ut av filmstøtten. Den norske filmen *Reprise* (2006) av Joachim von Trier er et eksempel. En film som forbilledlig omhandler både den vestkantil borgerlighet og den eksistensielle fortvilelsen knyttet til som ung å skulle bli noe — kanskje kulturelt typisk for Morgenbladet-generasjonen som vokste fram på 90-tallet.

Men skal man markere seg internasjonalt og et framtidstret, så kunne internasjonal dokumentarfilm skapt av nordmenn være et satsningsområde. Ja, hvem skulle støttet en viktig film som *USA mot Al-Arian* ellers? USA? Samtidig lager amerikanske intellektuelle filmskapere i dag, uten en eneste statlig støttekrone, ofte overbevisende dokumentarer — som eksempelvis Paul Thomsons *9/11 Press for Truth*. Det er en kritisk framstilling av hva som

skjedde 11. September, basert på 7000 nyheter fra massemedia.¹³ Tenk deg hvor langt nettopp slik filmskapning kunne kommet med norsk statlig støtte.

Interessant å merke seg er at Norge faktisk har generell "støtte" fra EØS/ESA. De vurderer norsk film generelt som "vanskelige filmer", og gir dispensasjon fra EUs prinsipp om fri konkurranse. Spesielt "difficult and low budget films" kan således tillates mer enn 50 prosent kostnadsstøtte. Når Giske & Co nå ønsker støtten ned under denne prosenten, betyr det at vi kanskje skal tenke mer næring og være mindre "vanskelige"? I alle fall er det etter min mening ikke så viktig å særbeskytte vårt norske språk og rødmende stolthet over norsk identitet. Det "vanskelige" som fortjener pengestøtte er først og fremst den kritiske og ukommersielle internasjonale filmen med allmenn humanistisk kritikk.

For dokumentaren er langfilmens fattige fetter. Å være visjonær er å satse utover lavbudsjettets gjennomsnittlighet. En sterkere satsning på dokumentar kan komme nå i mai i den andre stortingsmeldingen (om allmennkringkasting). Eller bli påpekt av Stortinget når "filmløftet" behandles i juni. Hadde Norge støttet en produksjon av 15 årlige solide dokumentarer, kunne man i likhet med von Triers filmmiljø i Danmark, ha markert seg internasjonalt. Vi har nok av nordmenn og — kvinner med tradisjon for humanistisk engasjement. Dette hadde vært visjonær framtidrettet kulturpolitikk.

For samme budsjettsum som fem langfilmer kan man faktisk få 10 solide internasjonale dokumentarer til ca 4 millioner stykket. Det er typisk at dokumentarregissør, produsent og fotograf selv legger ned stor idealisme og private penger — som eksempelvis med *Min datter terroristen* — og lager en times dokumentar til rundt 2 millioner kroner.

I dag er det den private stiftelsen Fritt Ord som i stor grad har sørget for at mang en norsk og internasjonal dokumentar fikk livets rett. Mitt håp er at satsningen med "Det nye filminstituttet" innebærer en romslighet nok til å gi solid statlig støtte og skape miljø for kritisk uavhengig dokumentar. Og føre til at færre dyktige norske dokumentarsfilmskapere må overleve på å lage reklamefilm.

Vi kunne eksempelvis få fram filmfolk med tradisjoner fra *cinema direct* og *cinema verité* som solide pådrivere — for filmteam som tidlig og uredd dro til internasjonale konfliktområder. Filmer med internasjonale problemstillinger som når et internasjonalt publikum — nettopp hva meldingen etterlyste.

Se eksempelvis for deg en løfterik norsk kvinnelig regissør, en kombinasjon av Peter Watkins og John Pilger som i fjor dro til Iran og laget en "framfidsreportasje" om "resultatet av det amerikanske angrepet på Iran": Filming av hangarskip som nærmer seg, om hvordan et 36 timers bombeangrep setter landet 15 år tilbake (etter at supermaktene lo av den voksende befolkningens energibehov, og kalte satsningen på atomenergi retorisk for "atomvåpen"). Med en 60 minutters reflektert og følelsesmessig engasjert norsk "dokumentar", kunne man på forhånd globalt distribuert resultatet: Ikke bare med nærbilder av alle barnelikene, de hodeløse kroppene, faderløse og hjemløse — men et land i total depresjon med oppvoksende generasjoner av ødelagte familier nærret av et livslangt hat mot vesten. Så rikt av løfter om hevn.

Se Stortingsmelding nr 22 (2006–2007) *Veiviseren. For det norske filmløftet*. Se www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/.

² Ibid s.43.

³ Ibid s.8.

⁴ I 2005 fikk 15 filmer 135,8 millioner kroner i støtte.

⁵ St.meld. nr 22, s.97

⁶ Ibid. S.43. "norsk språk" nevnes 10 ganger i meldingen.

⁷ St.meld. nr 22, s.76

⁸ Ibid s.85.

⁹ Se også om Sri Lanka i forrige LMD.

¹⁰ Se LMD februar/mars.

¹¹ Se også www.mnsi.net/~p Watkins/munch.htm.

¹² St.meld. nr 22, s.22

¹³ Se 911pft.com/pft/catalog/9-11-Press-for-Truth-DVD-p-1.html. Filmen ble vist på Parkteateret i en sprengfull sal på vårt 4-års-jubileum.

Published 2007-05-22

Original in Norwegian

Contribution by Le Monde diplomatique (Oslo)

First published in *Le Monde diplomatique* (Oslo) 5/2007

© Truls Lie/Le Monde diplomatique (Oslo)

© Eurozine